

Hos Tant i Hallången

Vid Johannas besök i stugan utspann sig följande samtal: " Nå, inte river du potatis i förskinnat å öser med bara hanna"?, "Jodå, å när jag är färdig slår jag en skvätt vatten på å torkar av mä hanna så är det diskat och klart," sa tanten och fortsatte, ja tycker så mycket om raggmunk och plättar dä ä så gött. Jag har bara en tand kvar och den är bara till besvär. Du ska vara snäll och dra ut den innan du går hem". " Som du ser så har jag min brashäll i hörnet av stugan. Där har jag brandringen och basen. Det är mitt kök. Jag behöver inget mer. "

Denna tid och "kultur" från det att krigaren flydde in i vildmarksskogen, där han levde på torkat och rökt kött och fisk som steks på glöd till kålrötter med mera tills tiden då industrin tog form, den återkommer aldrig. Nej aldrig det är visst och säkert.

Barfota i Stockholm

Östgötason, Anders Rendahl var på väg till Emanuelskyrkan i Stockholm och vem fick han se om inte Anders i Mellanmaden komma där barfotad på gatan. Johanna ville knappt visa att hon var bekant med honom. Det var annars vanligt att man gick barfotad från 15 maj tills i slutet på september månad. Det var i början på 1900-talet.

Put-Albin i Långemossen

Put-Albin bodde i en dålig bostad i Långemossen. Hans föräldrar var tiggare båda två. Bägge föräldrarna dog hastigt. Modern på hemväg med tiggarpåsen på ryggen och fadern när han tog igen sig på soffloppet.

Anders och Karl var lekkamrater med Albin. De viste hur han bodde. "Dasset" var en hög avföring på sidan om förstubron. Stenfoten var gles. Det var så stora hål i golvet att kaniner kom in den vägen. Det var lågt i taket. I taket fanns ett brödspett som hållakorna hängde på. Albin hoppade en gång upp och bröt ned en kaka. Halva kakan slog ned nära en kanin. Albins far, som kallades "put" skrek då, "ska du slå ihjäl jönsera du. Du vet ju att hon både har ungar och ant i sig",

Albin hade sannolikt inte gått i någon skola. Idag skulle han kanske kallats handikappad som Måns i Månsakulle.

Månsakulle låg i trakten där Håletorp ligger i dag. Måns kallades allmänt "Månsaker". Han var kraftig och mallig, men ändå "lite efter". Han fick 10 kilo mjöl i månaden från socknen. Han var den förste som köpte järnspade. När grannar kom och tittade på den sa han malligt, "ja ska snart köpa en te". Han ritade upp och ned med en penna och sa "den som kunde skriva ändå".

Tillbaka till Albin. Han var kanske i skolåldern när han sprang runt Granesjön bara iklädd mössa och kolt. Pojkarna, Anders och Karl kunde inte låta bli utan ryckte i kolten. "Gud ska löna er" sa Albin och detta uttryck glömde aldrig pojkarna.

I Karl Johanssons barndom

Karl är född 1865. Karl och Anders far var skräddaren i Friskalyckan. Skräddaren dog tidigt. Han hade betalt 300 kronor i pant för stället. Denna summa skulle han få tillbaka när han flyttade, men lagen om förpantning hade upphört och pengarna betalades aldrig tillbaka. Det var Adel i Håletorp, som han betalt pengarna till. Pojkarna, Karl och Anders hade gjort en liten mjäle för att fånga gäddor i, när de lekt färdigt i Håletorpskärret. Adel slog dock sönder mjälen då den dämde vattnet. Pojkarna kom då överens om att de skulle be till Gud att han straffade Adel. Strax därefter tog Adel ut sina oxar. De var glada att få röra på sig och skenade. Men med repet om en grindstolpe skulle nog Adel få stopp på dem, men i stället slets Adels tumme av. Nääe, be om straff skulle de nog inte göra mer. De undrade om det kunde vara rätt.

Pojkarna jobbade hos Adel. De slagtröskade och började klockan fem på morgonen. Lyckta

fick dom bara använda på morron. Adel höll ofta på och grunkade att de inte kom upp nog tidigt för att jobba. "Vi ska ta gubben på sängen i alla fall, sa de". Så strax efter midnatt var de framme och dunkade på och bad om lyktan för att börja arbetet. "År då allaredan så dags" sa Adel yrvaket. Det blev en lång arbetsdag, men att en gång komma förtidigt var väl mödan värd.

I Mellanmaden hos Anders och Johanna

Nu satt Anders och lagade skor. Han blötte med tungan på tummen och drog på bekatråden. Ett svinborst snoddes fast. Två trådar användes och det var noga att borstet inifrån skon följde när sylen drogs ut. Som pigg användes syrenträd. Johanna berättade spökhistorier och om hur hemska en del lik var som hon tvättade i hela trakten och om hur fint hon klädde dem i kistan. I Stockholm berättas det att man för att komma nära vattnet med hus slog ned asp-pålar och byggde på.
Skogshuggning

På Omberg högg man famnved. Så här kunde det gå till. Smeden hade gjort en yxa. Mot dagens yxor var den stor och klumpig. Järnet veks och etsades det övre så det gick att få in ett skaft. Yxan värmdes och eggen härdades. Med yxan höggs träden ned och kvistades. Man mätte till -trefotsmått- 90 cm och högg av. Det höggs först på ovansidan. Trädet vändes och höggs samt bröts av. Så småningom kom sågen. Sågdelen spändes mellan en självväxt båge, eller enbåge som värmdes och böjdes. En annan modell var ett par "pålar" i var ände och en stött mellan den. Ett tågrep, som snoddes tills bladet blev sträckt. Sträckaren bromsades upp mot mittstället. Sågbladet var bukformat, d v s brett på mitten och det klämdes lätt fast om trädet råkade luta fel. När sågningen kom i stället för huggning. "Nä, ska vi bringas ned på knä i snön och stå på huvudet. Nä si de där nymodärniteterna då går vi aldrig mä på". Män sågen kom. Det sparade ved och såg bättre ut med sågning. De fick också 10 öre mer för famnen om de använde såg. En famn ved - som användes till bränsle - var omkring 3 kubikmeter.

Det var ett lagom dagsverke att hugga per man. Senare kom järnbågen och med smalare blad samt stocksågen som det krävdes två man för att fälla träden på detta sätt. Som liten pys var jag med att klyva trinner och svedja vidjor. Det var på 1910 - talet. En dag var jag hos Kindgren och högg trinne. Trinne användes till gårdesgårdar. Kindgren gick före mot toppen och gick efter och högg. Kindgren gick, som brukligt baklänges och jag kom efter. Det gick bra. Till middagen fick vi stekt fläsk. Kindgrens tant hade lagt fram gafflar, men farbror höll den baklänges och tog strax med fingrarna som vanligt.

Skolan

År 1842 infördes lagstadgad folkskola i Sverige. I Början av 1900 - talet gick man i skolan tre dagar i veckan. Varannan dag var det småskola, klass 1-2, och varannan dag var det "storskolan", upp till 6 år i skolan.

Originalen Bose-Johan

Bosa - Johan var som de flesta jag minns barnsligt snäll. Han bodde i en jordkula i Göleryd's östligaste del. Syrenbuskar än i dag vittnar om var han hade sin boplats. Johan var av Häradsrätten uttagen till "Boise". Att slakta den gödda kalven var en hederssak, men att "mörda" ett djur var en helt annan sak. Det fick ingen annan än bosen göra. Katt, hund och även häst ingick bland dessa djur som bosen fick avliva. Bosen hade tillstånd av häradsrätten att få tigga. Johan kom ofta till min mors föräldrahem i Böneryd. När "tröskarna" kom in för att dricka förmiddagskaffe var han med. När karlarna stampade av sig snön slog även Johan av sina bara fötter i förstubron, men det var på byxorna det var snö. "Si likaväl", sa Johan "ja skulle länga den kortaste byxbenen, men råkade ta fel". Det var ett tanklöst misstag. Johan hade dock gjort ett än värre misstag, när han kastat en hästklamp på sin gumba. Klampen träffade i tinningen och hon dog. För detta hade Johan fått sitta i fängelse i två år. En dag kom han till fällan, där de ett par dagar tidigare "mistat" en kviga, som de grävt ned. Han gick till Johan i Fällan och de kom överens om att de skulle dela kvigan. Blodet hade runnit av i rödsjukan och kroppen hade legat svalt i jorden. "Si likaväl" sa Johan, "den där Johan i fällan han var förskräcklig. Han ville ha halva hjärtat mä".
Angående uttrycket, så använde ofta Johan "si likaväl". Andra uttryck som då var "tro då" och "nä", i stället för att många i dag säger "va" och "liksom" med mera.

Om Bose-Johan

Bose-Johan berättar om sin tvätt, "si likaväl, tvättar då gör ja smidigt, ja hänger fast dom i vattenfallet nedanför berget". Han åt ekorrar, si likaväl, de hoppar ur gryta, men ja la på locket. Spadet smakade kåda, men då andra var gott."

Det var rätt så mysigt hos Johan. Att sitta där vid halvbrunnen brasa. Han tog fram brandringen och köttgryta, kortleken och pratade om äventyren i sitt yrke.

Gustav i Böneryd och Kalle i Friskalyckan besökte honom ibland. En kväll när de kom dit var Johan inte hemma, utan var och fiskade vid Lorasjönsberget. De kom då på idén att de skulle skoja med Johan. De gick till berget där Johan fiskade och rullade ned en stor sten i sjön, utan att Johan såg dem. Johan blev rädd och satte full fart hem och läste "Fader vår som är i Himlen, helgat vare ditt namn".

Bose-Johan fick senare vara med om att rädda en människa från en säker död.

Morbror Gustav Hall berättade för mej. Jag skulle till Givetorp och var på väg över Lorasjön. Jag åkte med en sparkstötting och åkte rätt i en vak. Jag kämpade för att komma upp, men förstod snart att jag inte skulle kunna ta mig upp. Det blev allt kallare och hemskare. Livet låg bakom och allt som jag gjort orätt kom hastigt fram och framför låg helvetet. Nu måste jag dö.

Han skrek så förskräckligt att de hörde honom ända i Tjurtorp, men inte kunde de komma ända till sjön och i skogens mörker, vem vet vad som händer där. Så ingen var på väg att hjälpa. Men Johan som kallades "Bose" var av en tillfällighet ute. Vägen var lång till Gustav i vaken, men han hann i tid.

Johan hade med sig en trinna och utan den hade han aldrig fått den tunge, med blöta kläder och vattenfyllda stövlar Gustav Hall ur vaken.

Fattigdom och boende i skogsbygden

Fattigdom med allt vad det innebar var en svår börda. Mest drabbade det nog husmödrarna som var ansvariga och hade hand om hemmet. De första människorna i våra bygder var jägare, som gjorde stupafall och fallgravar. De satte ut snarer, snarade fisk och justrade den vid bloss. Det var ett härligt friluftsliv. Männerna hade ju också fruar. Det kanske mest var de som gjorde berggrytor för att med het sten värma upp maten.

Kommande generationer byggde stugor. De var ofta fyrkantiga med spishäll och skorsten i ena hörnet.

Anna Svensson i Ramberstorp berättade att som betalning för ett matkalas byggde ett "lag" en stuga på en dag åt ett par som skulle gifta sig. Hade markägaren ett hemman så styckade han ofta sina ägor till sina barn som där kunde bygga en stuga. En typ av torp kallades dagsverkstorp. På det kunde man föda två kor och man gjorde ett par dagsverk i veckan till gårdens ägare. Man kunde också arrendera ett torpställe. Det kunde kosta 100 kronor. För att kunna betala fick torparen göra dagsverken värd ca 1 krona.

Det fanns också så kallade knekttorp. En by eller flera om de var små fick hålla en krigsman, knekt. Det var en stuga med jord, som var utbrutit från byn. Folket i byn fick hjälpas åt att sörja för knektens försörjning.

Lydia Öbergs berättelse

Lydia Öbergs föräldrar bodde i ett torp tillhörigt Karlsfors i Järnstadsskogen. Anton har sammanträffat med Lydia vid ett ena tillfälle. "Å är det Anton". Jaså känner tant igen mej, säger Anton. Ja kära då, vi och dina föräldrar var ju grannar i Järnstadsskogen. Jag minns bl. a. Lille John född 1896. Han var så vacker. Han stod och höll sina små händer på din pappa när han låg på knä och bad till Gud. Han var tre år då. Det var bara någon kort tid innan far Karl och makan Matilda flyttade till Fällan. Lydia berättar att vi hade två kor på torpet, men det var stenigt och svårt att bärga.

Bostaden var trång och förfallen. Tapeter borta och murbruket hade rasat på ett ställe. Vi stoppade dit trasiga gardiner och vad vi kom över för att täta mellan de glesa stockarna. Papper hade vi inte, då vi inte hade någon tidning. Den stora murstocken och farstu gjorde att köket var litet. När mor kom inifrån ladugården på morron hade hon med sig en fårarisakärve som hon tänkte på spishällen. Då kunde isen på rutorna smälta som var närmast. Vi tittade ut om det snöat eller om vi såg något annat intressant, men snart hade det isat igen.

Vi hade det särskilt svårt ett år då min far huggit sig i foten. Han fick ligga gratis i en stuga i Trehörna, där en prästfru skötte om såret, men det dröjde nästan ett år innan såret var läkt. Vi barn fick gå var vecka till honom med mat. Det fanns en gångstig till Trehörna. De bar efter dödsfall lik från trakterna av Trehörna (om de var från Stora Åby socken) till Stora Åby. Första dagen gick de till likkisteberget och andra dagen till Stora Åby kyrka. Vi barn tyckte vägen var så lång till pappa i Trehörna. Vi var också rädda att vi skulle snava med matkorgen. Det året fick pappa ta ut ett lån på 100 kronor, som arrendet kostade. Det lånet fick han dras med så länge han levde.

Hos gubben i Höghult

Det var med särskild klang i rösten som Fyr hälsade med ett "Guds fred". Så hälsade de gamle. De yngre sa "goddag". Fyr var en älgskinnsklädd, hjulbent, godmodig och undersätsig man som jag minns farbrorn.

Fyr var den ende i trakterna som hade ett nytt dragtröskverk och tröskade hemma. Detta tröskverk hade ett stort drevhjul. Detta gick lättare än andra som hade utväxling på två mindre hjul. Vi var fyra att dra och det gjorde vi så att det sjöng i cylindern. Fyr matade fint, men drog vi för fort bromsade han med neken, så vi lärde oss snart hur fort det skulle gå. Trettio "nekor", kärvar, var en lagom "kyng". Sedan var det att ösa undan dräsen och plocka fram nytt. Dagen därpå var det att "resla" eller om det var råg att sålla och kasta i motvind om man inte hade en vanna förstås. Om någon hade huvudverk på den tiden. "tappa åder" sa Fyr. Det lät nästan, som du får skylla dig själv, om jag inte får hjälpa dig. Det var vanligt med bölder som kliade. Gubben Fyr hade något som han kallade "kåploster", vilket lenade och gjorde att bölden mognade fortare.

När Fyr skulle gifta sig arrenderade han ett tunnland jord, som bestod av en ljungbacka och ett kärr. Han arrenderade det på 49 år och odlade upp det mesta av det. Han byggde själv stuga och ladugård för två kor. Han byggde även en bod och efter 30 år ett vedsjukul.

En dag då han timrat i Sandkulla och kom hem fick han veta att en av hans söner, som hette Karl, som fadern, blivit sjuk. Sonen hade skjutsats till sjukstuga i Vadstena. Fyr gick då dit på kvällen och fick reda på att den unge Karl hade blindtarmsinflammation. Efter Fyrs 10 timmars arbetsdag blev det 8 mils marsch innan han fick gå i säng.

Om Alfrida i skrovelkärret och hans tant

Alfred kallades "Skrol" och hans fru blev det "Skrolas tant". Skrols tant råkade svälja en orm, när hon sov. Alfred säger, jag såg skjärten, men jag hann inte få tag på den och en gång såg jag huvudet i halsen, men det försvann. Det berättar Alfred med sin gnälliga röst och jag kan nästan höra än "en orm jo", när någon inte ville tro att det varit en orm. Vilken slags orm det rörde sig om sa han aldrig. "Vild jakt" blev det på hans lilla hund Kätty, när jag livrädd sprang i stugan och hunden troget fick stå utanför. De kom till Alfred med sina klockor som stannat. Ja smörjde dom med bomolja, men det gör jag inte om sa han åt min far.

Alfreds yngsta barn hette Hildur. Hon var den enda av barnen som gick i skolan. Hon for till Stockholm, men kom en gång och hälsade på i Fällan. När hon gick förbi hemma talade hon så fint så jag förstod inte vad hon sa. "Va sår du", frågade jag. Hon svarade, men jag förstod fortfarande inte vad hon menade så jag sa på nytt "va sår du", men med samma resultat. Sedan frågade jag mina bröder, vad hon sagt åt mig. Hon hade sagt "Säger du DU till mig". Jag hade inte börjat skolan än och förstod inte hur oartigt det var att säga du till en 19-årig fin fröken. Hade man sedan sagt du till fröken i skolan, kunde man nog räkna med att få "baklämmen" nedknäppt och två dubbelslag med rottingen och kanske en kvart i skamvrån. Jag blev aldrig straffad i skolan, vad jag minns. Själv är jag född 1905, men jag minns att min bror Gunnar född 1907 fick stå länge i skamvrån. Skamvrån fanns i vänstra hörnet bakom stora Sverige-kartan. Han skulle minsann lära sig att läsa sina läxor. Det var bland de sista dagarna han var till skolan. Det var 1916 och Gunnar avled i ryggmärgslidande enligt doktorn. Det var hemskt att se honom lida och hur huvudet drogs tillbaka mer och mer.

Marken var klädd med granris. Den vita kistan i mitten och en rund ring med enar omkring. Så fick liket stå tills det blev begravning. Innan avfärd till begravningen läste någon ur bibeln och en psalm sjöngs. Men innan detta hade lärarinnan med Gunnars klass varit samlade runt kistan. Lärarinnan kom nog ihåg dagen då han inte kunde sin läxa.

En dag kom Alfreds son till sitt föräldrahem i Skrovelkärret. Föräldrarna var döda. Kärret hade inte varit slagit, så det gick inte att leka på dess is som förr. Hans bror som for till Amerika och hans syster som for till Stockholm, skulle han inte få träffa mer. Men, en gran med grova grenar, som en inbjudande stege där ville han finna sin sista vila. Dagar och nätter gick. En dag fick en man se en rock med skelettdelar under. Rocken den vittnade om att "det är han som är född här".

Johan i Fällan

Vi var fem hushåll i Fällan när jag var barn. Det var: 1:a Ståls ställe. Det var huvudstället med källa för hela byn. (Johns Sommarställe). 2:dra Karl Johanssons ställe där bl. a. Anton växte upp. 3:dje Myrkullen, där Johan bodde. 4:de Israelstället, där Israels änka och barn bodde. 5:te Ekströmstället. Där missionsmöten senare hölls och Tyra Fridberg ägde.

Johan det var han som delade slakten med Bosa-Johan. Johan var måg hos Israel, som var död, men änkan bodde i Fällan i "Israelstället". Änkan hade en dotter hemma hos sig. Johans flickor hette Anna och Augusta. "Johanna" var ljus och pratsam. Augusta var mörk, stor och kraftig, men var smal över axlarna. Hon hade svårt för att tala. Jag hörde att hon skulle säga Hortensia, men hon sa "läpsa". Jag såg Johan plöja med korna en gång. Anna och Augusta fick hjälpa till. Anna gick på plöjsidan och slet och drog, hon tog tag i ett horn, när de skulle vända. Augusta gick så rak på andra sidan och drog. Det gick så tyst och fint. Annat var det om jag skulle till Oskar och hjälpa till. De dagarna som jag ej var i skolan kunde jag få gå dit och köra oxarna när han plöjde. Det var ett "höja, höja, ja slå till du så mycke du orkar, höja höja kör på tearn" (åt vänster). "Nu blir fråarn (höger) efter höja höja, slå så mycke du orkar. Men du blir väl trötter".

En gång hjälpte jag Johan att bära råg till Stengård kvarn. På halva vägen var det en vilosten. Det var efterlängttade platser utmed gångstigarna. Man bar och bar och tänkte "snart får jag vila". När vi kom fram tittade Marten i påsarna. Men k Johan, va bynke i

rågen. Gå in till mor så bjuder hon på kaffe, så ska jag blåsa det åt dej innan jag mal. "Nej, nej" sa Johan, "det blir för odrygt då". Jag tog inte betalt för jag hjälpte honom. Det brukade jag inte göra, men en dag fick jag en brödkaka av Anna, den var nästan svart av mjöldryga, linser och bynke. Johan kunde äta sånt bröd. Han bröt sönder det i en "spillkom" tillsammans med kaffe, socker, grädde och smör och doppade i det med en sked. Jag såg det vid något tillfälle. Det bröd jag fått av Johans Anna var väldigt hårt, så jag la det i blöt, men jag tyckte ändå att jag inte kunde äta den. Men att kasta bröd var en stor synd, det viste jag. Men, att ge det till hönsen var ju inte att kasta. Jag kände mig ändå lite vek, när jag tänkte på Anna som med stor kärlek gett mig brödet att äta. Det gick att få mjölet siktat. Ännu finare kunde det bli till jul, när de kallade att mjölet blev "stålat", vilket var ännu finare siktat och gav fint vitt bröd. Av sådant mjöl gav Albin i Muraretorpet Johan en kaka. "ja vill visa hur dant bröd vi äter", sa han. Brödet kanske var vitt, men kaffe som var vidbränt har jag bara smakat där. När Klara skulle servera mig påtår ur en väldigt stor kaffekokare tog kaffet slut så hon tog av locket. Då blev förvåningen stor – snoppen blev jag – då hela pannan var full med sump.

När Israels gumma och Augusta var döda flyttade Johan dit ifrån sitt ställe Myrekullen. Han sålde Myrekullen till min far. Fyra av mina syskon, som alla var äldre än jag hade då flyttat bort. Detta gjorde att jag fick hjälpa Johan mycket. Johan kunde få starka vredesutbrott ibland. Om djuren gått på "ofre" skrek han "vem har skapat dej" och så en massa fula ord. Det kunde han även ta till när solen brände som värst.

När han sedan blev sjuk och liggande var han så tålig och snäll. "Ja får ligga här, men Gud tar la hem mej, när han får ti". En gång när jag kom dit sa Anna, "Jesus har varit här". Jag frågade då Johan om han sett Jesus. Han svarade, "Han stod där borta vid dörren". "Hur såg han ut" frågade jag. "Han var så blanker så" svarade Johan.

En gång när Anna skulle byta vepa i sängen. Vepa var tillverkat av lin och ull och användes att lägga varmt bröd på, men var också väldigt behagligt att ligga på. Jag skulle då hålla i Johan på en stol, men rätt som det var föll han ihop. "Anna, Johan dör", skrek jag. "Nä dä är inte så farligt. Han bara svimmar. Det gör han ibland", sa Anna.

Ekström i Fällan

Ekström höll på att plöja på sin mosse. Han hade gjort risten skarp, så den skulle skära av kvickrötterna. När han var på hemväg från plöjningen med kon och stuten som gått i par, skenade kon och risten skar av baksenan på stuten. Det var min ålderdomströst som gick, sa Ekström. "Varför skulle jag råka ut för denna stora prövning" var ofta hans vittnesbörd i mötena. "Kommer han med den där stuten igen" brukade Hall säga.

Ekström var emot barndopet, prästerna och konungahuset. Det var mycket ovanligt på den tiden.

Han var mycket gammal när han dog av kramp. Han vistades då hos en person som var trädgårdsmästare i Stockholm.

Ståhl i Fällan

Ståhl var född år 1848. Av honom var det intressant att få höra hur det var på "stora Slätten", för den som bodde i skogsbygden. Åkern var där uppdelad i skifter med diken emellan. Var dräng fick sitt skift att exempelvis meja av och så höll ägaren kontroll över arbetet. När Ståhl kom dit som nybörjare fick han följa med en äldre. Det var kämpigt varje dag. Skola fanns inte då. Det var föräldrarna som fick lära sina barn och det var de måna om.

Ståhl far la alltid sina händer på en sneklaffabyrå och bad högt till Gud att han skulle bevara honom denna dag, innan han gick till sitt arbete.

Först åts en lätt frukost. Det fanns inget kaffe då, utan det andra målet på dagen kallades dagle. Det bars oftast ut till dem där de arbetade och bestod av smörgås med pålägg och ett halvt stop öl (stop var knappt fyra tekoppar). Ölet var bryggt på kornmalt. De övriga målen var middag, afton – och kvällsvard. Han talade om bönder som var rika, men ändå gick skinnklädda och arbetade i lagarn. Deras rikedom varade aldrig till tredje led.

Ståhl var en "baddare" till att vara stark. "Tycker du inte att dä ä för lite med en säck salt" sa bonden. Varje säck vägde 100 kilo. "Vi tar väl två då, sa drängen Ståhl. "Å ja gick opp med mina, men bonden la sina i trappan" berättade han.

Ståhl blev knekt och fick rycka in varje år för tjänstgöring. Det var att ta med sig ost och bröd med mera, ett helt skrin fullt, så att det räckte i två veckor. Ståhl berättade att han bland annat fick borsta kapten Ellits kläder.

Jag sa åt kaptenen, "kapten har pengar överallt, lösa i fickorna". "Du tar väl inget läll" svarade han då. "nej kapten, men jag kan ju förstöra" sa Ståhl. "Jae, men du tar väl inget läll".

Flod i Järnstad var och hälsade på Ståhl, efter att Flod kommit hem från Amerika. Ståhl frågade Flod hur han vågade rymma från krigstjänsten. "Ja du ska se att poliserna var i hälarna på mej" sa Flod, "men ja gömde mej i båten och när den lagt ut gick jag opp på däck och vinkade å sa "farväl go herrar", nu reser Flod till Amerika".

Om nödåret 1868 sa Ståhl att bönderna hängde opp sin skörd på gärdesgårdarna, att inkörd råg växte ut genom väggarna och att rågen blev mer än dubbelt så dyr, om det överhuvud taget gick att få tag i någon.

Murskänkan i Domaretorpet

På höger sida om vägen till Hängslen låg Domaretorpet. Där bodde en liten krokig gumma. Hon hade jobb i Stockholm, som murarhantlangare "murskänka". Hon bodde där i mycket små omständigheter. Hon hade en liten åker, som var en halv villatomt i storlek, vilken hon grävde och sådde havre på. Hon hade två getter och fick repa gräs och löv i stenrosen, som andra inte tog vara på. Detta hade hon till vinterfoder åt djuren.

Fernanda i Perstorp

Fernanda stod och diskade. Hon hade baljan på golvet. Med ett stadig grepp om stolskarmen och lite lätt böjda knän kunde hon lätt se vem som kom. Hon var föraktad för sitt originella sätt. Hon var kristen och äldredöpt. Hon arbetade tills midnatt med djuren i ladugården. Hon var så noga att hon repade av gräset med händerna vid stenarna där slätterkarlarna inte fått av det, trots att maken hade med den tidens mått "stor lön" som skogvaktare. Hon hade också en egen förmögenhet i guld, som fick vara orörd år efter år. Jag, Anton, hade arbetat i skogen och skulle få avlöningen hos skogvaktaren. Det var för jämt 50 kronor. Fernanda svarade då, när jag framfört mitt ärende. "han är inte hemma och har nog pengarna med sig". "Och har han dem hemma, så vet jag inte var de är". "jag har inga, Jo guld förstås"

"Det är ju synd om du ska sitta och vänta, du som gått så långt". Hon betalade med guld, men frågade om jag kunde växla den tillbaka till "mej". Ja svarade att det kan jag inte för jag behövde det i dag.

Det förekom aldrig några kvitton. Många kunde inte skriva sitt namn, då de inte gått i någon skola. Det fanns förtroendemän. De var edsvurna och vittnade för två vid ett ting och de betraktades som förtappade om de ljög.

Fernanda, som varit mycket vacker som ung sa så här, "Ja undrar va alla fula käringar kommer ifrån och vart alla vackra flickor tar vägen".

Om lekar när jag var barn

Det var "rätt så livat när jag var barn", för fantasin var uppfunnen. Jag minns att på bergen gjorde vi åkrar, som dock aldrig såddes, men som omsorgsfullt omgärdades med stenar. I en svacka tömdes vatten så det blev en stor sjö. barkhästar täljdes och helst svärtades de ned lite grann. Stall byggdes genom att lägga pinnar runt och i kors. Något tak fick det inte vara, för "si" hästarna måste ideligen ställas på olika sätt. Jag minns att när jag gick med mamma den kilometerlånga vägen med korna fanns det en "gälad" koja täckt med enris, som korna fick vara inne i om nätterna. De skulle sedan släppas ut i Lysings häradsallmänning. Där fanns också en stubbe, där hackspetten gjort ett "riktigt stall" i. På lekberget skulle det vara kor, men inget fåhus utan hagar så det räckte med pinnar runt grankottar (korna) och tallkottar, ja de liknade faktiskt får.

Mamma tyckte ju inte att vi blötte upp oss, men det var roligt att göra ett vattenfall med trådrullar och en "skvalta". Det gick också att använda två stycken "spingeflisor" i kors. Stod man på var sin sida om en vattenpöl kunde det vara hela havet emellan. Vad som helst kunde vara båt som man skjutsade sig emellan och gick till alla världens hamnar i olika länder. Ja bara dem man kunde namn förstås. Nöje var också att bada i en brunn och med en stock under armarna simma eller i alla fall plaska. Med en bräda över en bock med en i var ände kunde man gunga. Den som var tyngst måste ha den kortaste delen av brädan. Ja, vad gjorde man mer? Jo gungade i rep. Körde häst med varandra. Hoppade bock, när en stod böjd. Gjorde vagnar av björktrall, som sågade av till hjul. Av enkäppar

spändes pilbågar och av båge i spåntbräde blev pilabössa. Man kastade spjut och tävlade vem som kunde kasta längst. Det tävlades om, att kunna gå balansgång längst, hoppa högst, dra fingerkrok, vara starkast, bryta arm, och hoppa stavhopp längst och att vara djärvast att klättra i branta berg. Roligt var också att kunna stå på huvudet och att gå på händer. En annan rolig lek var att hjula. Stå brett med fötterna och räcka upp händerna och rulla i sidled. Det kunde ta bra fart om marken lutade. Att göra "handvolt" var det bara Verner som kunde. Vi andra vågade liksom inte försöka. En annan lek var att böja sig bakåt och att med munnen ta upp föremål från golvet. Det var också Verner bäst på. Ibland klättrade vi upp i en smal björk och grep tag i toppen och gjorde "sving ner". Med en kluven käpp och lämplig sten placerad emellan kunde man träffa "rätt så bra". Kanske var det med en sådan som David slog ihjäl Goliat. David hade gott om tid att öva, när han vaktade fåren. Med två snören och en lapp av läder kunde man få en annan slunga. En lagom sten lades dit och sen svängde man med slungan och släppte ena snöret i rätt tid. På våren när det savade i trädet var det tid att passa på att göra vispar av björkris och pipor av rönn. Att dra ett par trådar genom en knapp och dra så den roterade gav en härlig musik. En lek var att slå benen i kors och gripa tag i vristerna med händerna och hålla huvudet mellan benen och rulla runt. Ensam kunde man leka genom att åka i kälkbacke eller leka med drög. Var man flera kunde lekarna vara "kurragömma", "ta datten" och liknande lekar, som var "jätteroliga". En månskenskväll när man såg karlavangnen och de andra stjärnorna tindra blev man gripen av längtan att åka med på något stackmoln och hålla fötterna utanför, när de for förbi månen. Ibland såg det ut som molnen stod stilla och månen rörde sig åt andra hållet.

Omkring år 1910

Det var för cirka 75 år sen. Jag minns det så väl. Min kusin William Fredriksson han åkte till Amerika för att slippa mönstra. Han var 15 år äldre än jag. När han nyss kommit dit fick han brev om att hans far var döds – sjuk och att han måste komma hem. När han kom hem var hans far Adel – ”nitton” redan död. Jag minns när William kom dragande med likkistan, den svarta tunga kistan. Det är det tidigaste minne jag säkert har. Min pappa som hade häst skulle skjutsa vidare till gravplatsen. Adel hade bott i Långemossen där ”PutAlbin” tidigare bott. Adel hade gjort ett självrensande tröskverk, som blev ett fiasko. Han hade även gjort en orgel berättades det. Han brukade spela på den och en gång bar han med den till Fällan, där det skulle bli läsarmöte. Han ville glädja och överraska, då det var ovanligt då med musik.

Läsarmöten

Som jag minns läsarmötena, var det så här: Mötena började tidigt på kvällen, men ”gubbarna” kom ändå för tidigt, då de antagligen inte viste om deras klockor gick rätt, om de överhuvud taget hade några. Senare ändrades mötena till senare tidpunkt på kvällen och då kom det markant mycket flera kvinnor med på mötena. Någon föreslog, ”vi sjunger din sång Anders”. Den var ”ja har i himlen en vän så god”. Eller ”vi sjunger din sång Ståhl”. Det var, ”Min framtid dag är ljus och lång, den räcker bortom tidens tvång”. Gustav Lacks sång var, ”framåt det går igenom”. Den sången minns jag säkert, för då sjöng de så att det bara dånade i stugan. Jag har hört musikbegåvade, som är förvånade över att de kunde hitta rätt melodi, då det även många gånger var nya sånger som sjöngs. Ja sången var det inget fel på på mötena. Efter orgelmötet i Fällan frågade de Adel, Hur gick det att spela på mötet? ”Å de där gubba, de förstod la ingen musik” svarade Adel. ”Han fick rätt missbelåten bära hem sin orgel.

Om fattigdom och hårt arbete

Min mamma, Matilda, Gustav Hall och Sofia var kvar i Sverige. De övriga fem syskonen reste till Amerika. Sofia var äldst och mamma var yngst. En höstdag var bl. a. Systerbarnet Anton hos Sofie och vi hjälpte till att plocka potatis. Jag tror att det var den tredje oktober på hösten. Pappa hade redan kört upp varannan fåra och var på annat håll. Det var fasligt blött och kallt. Jag frös och tänkte ”aldrig ska jag vänta till oktober, med att plocka mina potatis när jag blir stor”. Det har det heller aldrig blivit, utan ”pära” har varit uppe vid 1 oktober.

Lille Gunnar kom och tittade på oss, när vi plockade. Moster Sofie sa åt honom, ”Å kära du hjälp till att plocka du. Mina barn de har vatt så små, så de har int kunnat tala, när de fått hjälpa till med potatisplockningen. De sa mopalita, när de menade potatis. Sofie berättade att hon to minsta barnet i en korg, när hon var ute i skogen och plockade hallon. En gång upptäckte hon en stor huggorm, som låg hopringlad ovanpå korgen.

Sofia var som de fattigaste bland de fattiga, när de äkta barnen flyttat bort och hon bara hade Jenny hemma.

I hennes hem, kom luffare ibland och ville övernatta i ladugården. De ville väl även ha ett mål mat. Det fanns ett tjugotal nödställda, som tiggde emellanåt. Nöden var ofta stor, men tiggde det gjorde inte Sofie. Jag minns hur Sofie repade nässlor och torkade, så att de skulle ha att äta på vintern.

Mer eller mindre vetande har alla varit. Allvetande är ingen. Jesus sa en gång, ”det vet ingen, inte ens änglarna i himlen, ingen utom Fadern allena. Jenny var inte sämre än sina syskon eller andra barn i skolan. Fattigdomen satte dock sin prägel över hennes liv. I bygden sa man, ”titta såna kläder hon har. Hon är mindre vetande”.

Hon fick hjälp av kommunen. Jag var och hälsade på henne en gång innan hon dog. Inte kunde jag märka att hon var ”mindre vetande”. Hon var glad och pratsam, som andra. Men vad var detta. Trasor och en stor kappa, så man knappt kunde se om det fanns något täcke i sängen. Golvet satt jag också och ”bligade” på. Vad var det allt på golvet och varför

städade hon ej, då hon inte hade så mycket annat att göra? Har jag fel som säger att fattigdomen gjorde henne miljöskadad. En som man sa var "mindre vetande" var Jonsson från Årsgårda, som mest kallades "Fine - Johan". Han berättade för mej. Min far han slog mig så förskräckligt och sist skulle han slå mig när jag var arton år, men då var jag för stark, så jag tog far i rockkragen och pressade honom mot väggen och sa "nej i far, nu är det slut med det här". Sen slog han mig inte mer.

Livet på fattigstuga

Fritz och Alfred arbetade hela sitt verkamma liv i Stengård, vad jag vet. De gick förbi hemma med sin avlöning varje lördagseftermiddag och det var märkligt att höra deras svar på frågor. Först svarade den ena och strax efter kom samma svar från den andra, precis samma svar, så hade man varit vänd ifrån dem skulle man tro att man fått svar två gånger från samma person. I fostran ingick det ju då att barnen skulle ha stryk. Det berättas att deras far spände fast deras kläder i hyvelbänken, när han inte orkade hålla dom längre och skulle ge dem stryk. När deras far, som blev mycket gammal var död, skingrades deras kapital och de fick komma till fattigstuga eller ålderdomshem som det senare kallades. Där fick de det bra. Fattigstugan bestod först vara av ett stort rum, med bakugn och öppen spis. Vid ena väggen var det sängar för män och vid andra för kvinnor. Så länge de gamla klarade sig hemma fick de fem kannor mjölk i månaden. Det var så "Mosakär" hade det. Men på fattigstugan hade de förutom mjölet två kronor. Brödet förvarade de under sina kuddar. Där de även hade andra förnödenheter. Löss och loppor var vanligt förr och i sådana här stugor fanns det även råttor. En del gamla var sängliggande och fick hjälp av dem som kunde vara uppe. Man trängdes och fick kämpa för utrymmet vid spisen. vid julen kom kanske någon med äpplen eller julgotter och då fick de som var sämst och låg längst bort inget. Där fanns de åderförkalkade och tre som man kallade idioter. De var skadade från födseln. Den ena kunde bara säga "godda på dej Frans". Nissas - Albert som mest frågade "har du nått snus Ida" och slog med händerna mot axlarna och så Gusten som kunde hjälpa till att hugga ved. Senare fick en tant gå till fattigstugan om dagarna mot betalning och hjälpa de gamla och svaga. Frans och de som "var tokigast" fick skickas till hospitalet i Vadstena (till spettarn). Det blev då påtagligt bättre och kunde kallas ett ålderdomshem.

Johanna i Mellanmaden

Johanna från Mellanmaden var barnmorska i trakten. Hon hade hjälpt många barn till värden och hon var nära ett hundra år när hon dog. Barnens ben lindades under en lång tid för att benen inte skulle krokna. Det var som att ta tag i en stolpe. De fick ligga i vagg och man vaggade dem till sömn. Till tröst tuggade man bröd och la det på en klut, vek och band om en ulltråd och det kallades "smocken". Det kunde också tjäna som matnäring åt barnet eller bara som tröstmål i munnen. En föregångare till dagens napp. En del barn blev tidigt sjuka och deras lemmar ändrade form. De kallade det skreva eller senare engelska sjukan. Det enda som kunde hjälpa enligt en dels uppfattning var att skrapa av en döds ben och ge barnet. Att bota människor genom trolldom, vet jag egentligen ingenting om. En äldre man sa till mej. Din mor ville inte tro på trolldom, men när en kalv blev dödssjuk sa hon ändå att det är nog bäst att vi skickar efter trollgumman. Jag ska se hur hon bär sig åt sa brorsan. Han klättrade upp på rännnet och rev ett hål så han kunde se kalven och gumman, men hur det slutade förtäljer inte historien. En dag när mor satt och spann ull kom en trollgumma in och sa "ge mej ett vregarn". Nej svarade mor det behöver jag själv. Det där garnet ska du inte få någon nytta av sa gumman och gick, och min mor var så kvick att hålla eld över tröskel för si då försvann trolldomskraften. Ett annat sätt var sparp egg. Den siste som bodde i Långmossen hade en lie spikad över tröskel, men han ville ändå inte låta främmande stiga över tröskel in i fähuset, men varför vet jag inte säkert. Vidskepelsen var dock länge djupt rotad i människorna. Man blev tillsagd att inte sitta och titta i händerna. "Gör inte så där för då får du spörja död". Det samma var det om man hörde ugglan skrika, om man drömde om nyfött eller om sorkarna grävde "påtar" nära husen. Om en gubbe gick över vägen så betydde det tur, men var det en gumma då var olyckan på färde. Likaså om en katt eller ekorre sprang över vägen. Om någon gick runt en ladugård var det även olycksbådande. Det kunde betyda otur om den man mötte bar på vissa saker. Otur var det också om saker tappades, om någon lade sig framstupa, tog på si strumpa eller väst avigt eller öste över hand från fel håll med mera. Spådom var vanligt bland zigenare. Jag mötte en zigenar - flicka vid Backasand en gång. De bodde för tillfället i sandhålorna vid utkanten i Ödeshög, där de tältade. Hon ville spå

mig. "näe, jag tror inte på det där, utan det är ett sätt för er att tigga, så här får du tjugofem öre", sa Anton och skulle åka iväg. När han åkte skrek hon för full hals, "du ska få en glad påsk i alla fall". Den påsken föddes vår förstfödda, Siv. Året var 1938.

I Mantorp fanns en vida omkring beryktad spådomskäring. Om någon ville ha reda på vem som stulit något, så kunde hon röra om i sitt brännvinsglas och bilder kom fram så hon kunde beskriva hur den skyldige såg ut. Hon kunde också förgöra allt för en ovän, genom att sticka en nål i hans bild i glaset.

Karin Nilsson, Kalle i Gunhyllas syster berättade. Jag ville veta hur det skulle gå för mig i livet så jag gick till Mantorp för att låta gumman spå mig. Jag fick gå in i ett mörkt rum, där det fanns döskallar av människohuvud med horn och skelettdelar och dyligt på tavlor och det ingav en hems syn. Hon såg ned i ett brännvinsglas och läst och mumlade om olycklig kärlek och hotande faror i framtiden, men när det värsta skulle komma var jag redan "frälst" sa hon. Om spöken kunde jag höra på, när Johanna berättade långt in på natten, men när hon sa åt Kalle att ta in vatten, så det inte skulle frysa i vattenämbaret i köket, men det fryser väl här inne mä sa hon. Då förstod jag att det var dags att gå hem. Ärendet dit hade antagligen varit att gå dit med post eller så..

Spökhistorierna är så många, omfattar så många platser och berättades med sådan inspiration och tro att det inte går att rättvist återge det. Möjligen kunde man tala om när och varför.

Det spökade förr, kanske än

Det spökade aldrig på dagen, men på kvällen vi 21 – tiden hörde alla en man som gick över golvet kväll efter kväll. Tångström köpte ett slätt billigt för att det spökade på vindsvåningen. Ingen vågade gå dit upp. Jag tror inte på det sa hans svärfar, men han fick ändra sig när han varit där och också hört ljuden. Så var det en pingstvän. "I Jesu namn är det seger och jag ska gå opp dit och se vad det är". Han ropade Jesus, Jesus på väg opp, men började det pipa så konstigt Jesus. Ja då var han redan på väg ned igen. Vad han såg vet jag inte. Annars var det i mörkret man såg spöken. Ofta var det i kärr. Orsaken kanske var att någon var mördad där och hans ande hade ingen ro eftersom han för tidigt fått lämna sin stofthydda eller kanske man mer trodde på att personen inte kommit i vigd jord, då det var så viktigt. En mördares stoft fick inte föras in genom porten till kyrkogården eller in i kyrkan, utan fick lyftas över muren och begravas ned i vigd jord för att han inte skulle spöka. Vålnad var ett mildare ord för spöken. Andeväsen som vättar, fe, älva skulle man inte berätta om man sett. De kunde både skada, och vara människorna till hjälp. Mörker – rädsla, samt rädsla för pest, hungersnöd och krig satt en viss prägel på de gamla, när jag var barn. De äldre arbetade sakta men gjorde allt väl. Där den äldre generationen med stela skinnkläder hade göra tolv timmar med gjorde den yngre på åtta timmar, exempelvis att slå en äng. Är det inte för varmt i skinnkläder kunde de tillfrågas. Det ska syddas både mot sol och kyla, blev svaret, men sanningen var den att de inget hade att välja på än att ha sina skinnkläder. De hade inga pengar att köpa andra kläder för. De var vana att gå och plöja med kor och oxar, vilka gick väldigt sakta och när sedan karlarna arbetade gick det i samma takt, med en mycket lång arbetsdag som följd. Många idag vet inte vad det är för skillnad på en tjur, en stut och en oxe.

En tjurkalv kastrerades när den var omkring två veckor gammal och kallades stut. Man hade ett par och de tämjdes vid ca. 1 års ålder genom att de fick springa av sig på en snöig väg, där det inte gick illa åt deras klövar. Dagen därpå var det att försöka köra hem lövpinnar på en käлке. Sedan blev det allt grövre stammar och famnved för att ännu senare köra säd och halm efter de tämjda stutarna. När de var drygt två år gick det att harva och plöja på hösten med stutarna. Vid tre års ålder var de fullvuxna och kallades då oxar. De var då oftast väldigt starka.

I Vitmansgården i Järnstad höll man på att tröska. Från tröskverket hade man en rem till en rembock och sedan en lång vajer till ångmaskinen, som eldades med ved. Ångmaskinen var väldigt tung. Den vägde nog flera ton, så när de satte för ett par hästar för att flytta den så rörde de den inte ut fläcken, men en man Reinholt han gick in i ladugården och hämtade ett par oxar och när han hade "satt för" var det bara säga ett "höja" så drog de den därifrån.

Hulda i Göleryd

Hulda som bodde i det vi kallade "Huldestugan", hade stickat vantar och strumpor åt oss i fällan. Jag och min bror Ernst var nu hos Hulda för att återgälda hennes tjänster. Ernst var drygt 10 år och jag var ett par år yngre. Jag mins det så väl och tänk att jag är så stor nu att jag får gå bort och arbeta. Jag bar fram björkpinnar och Ernst högg ved av dem. Det

regnade och var lite blött. Hulda bjöds oss in "varsågod och kom in och drick kaffe". Vi var inte nödbedda. Det var som att bli bjuden på fest. På ett litet fönsterbord var kaffet redan dukat. Utmed andra väggen låg hennes mor, "SkomakarKristin" till sängs. Jag hörde ett pong och så dröjde det lite och så hörde jag pong – ljudet igen. Jag såg att ljudet kom från en bunke som stod i sängen och tog emot vatten som droppade in från taket. Nu var deras gård bortarrenderad, men förut hade de två kor. På hösten grävde de all jorden med sina järnskodda träspadar. Kristin var barfotad medan Hulda hade träskor på fötterna. På våren drog de själva harven i samband med sådden.

Hur man binder en nek

Klöver var inte så vanligt att någon sådde. Den förste som jag vet sådde klöver i stället för säd var Ståhl i Fällan. "Har du gött om åker så att du kan bärga hö på åkern", sa grannarna. Men när de såg att jag kunde få två skördar, så ville de också ha igensått. Att bärga säd går till så här, om Du varit med när jag var ung. först går en person och slår av säden. Du kommer efter med en "neka – krok och samlar upp säden så att du får lagom mycket till en kärve eller "nek". Du tar sådesstrån lagom till ett band och vrider till nära axen och trycker ned bandet mot neken. Du delar på bandet och trycker mot neken igen, så att det blir en knut. Du sträcker på bandet samtidigt som du lyfter upp neken. Du byter hand så att du tar med höger arm i bandet som kommer underifrån och drar till så att bandet sträcks om neken och tummarna pekar uppåt. Det vänstra bandet bör vara lite längre än det högra. Du drar åt och vrider det högra bandet under vänster hand så att höger hand blir fri. Så tar du bandet på andra sidan med höger hand och detta band har nu vridits runt det vänstra och vänstra handen är fri och den lägger på det högra bandet. Nu gäller det att inte banden är "tillknosade". Vänstra handens hand viks om det band som gått runt. Ja så enkelt är det att binda säd.

Hemlagat och hemgjort

Att följa hemgjort från korn till bröd, kött till färdig mat, eller lin och ull till gång – eller sängkläder kan man vara en tidsödande sträcka. Mycket gjordes som förr eller som man vant sig. Envisa gubbar hävde med händerna i stället för att använda moderna högafflar. Man sågade is och la detta i sågspånsdöser och även annat arbetade man med som inte alls förekommer idag.

Stålknapp hette en farbror, som gjorde klockor. De var rätt praktiska egentligen, då han använde ett lod som drogs upp och tyngdkraften minskade inte som fjädern i min väckarklocka. Med "permedekens" = pendelns längd kunde farten regleras perfekt. Inom yrkesskået fanns det på den tiden bland annat byggmästare eller timmerkarlar. De arbetade i trä skrädde och byggde. Det fanns skraddare och lagare, som höll på inom sina yrken. Andra försökte själva att göra allt själva i hemmet.

Min far gjorde sig egna kälkar och "skaklar" till häst, det minns jag. En byrå gjorde han också och på den hade Karl Rehndal snidat päronlister på båda sidorna. Den ägs idag av en annan Rehndal i Ödeshög.

Det gjordes korgar av alla de slag. Det fanns potatiskorgar, grepkorgar, och förvaringskorgar med och utan lock. Vidare gjordes ämbar, byttor med och utan handtag. Byttor, som man gav till exempel kalvar mat i. Baljor, som användes vid tvätt. Smörbyttor och lock och bakebord som användes inne. Tråg, hoar och dyligt som användes att ge höns och grisar mat uti. Stora tråg som användes till grisslakt. Det gjordes bykekar och saltkar för köttförvaringen. Annat som gjordes var: Vagnar, kappemått, halvspan, mjölkkärna, träskor m.m. träskorna var urholkade för fötterna och man gjorde även träbottnar som nuvarande träskor, men hade en hård kappa baktill, som slet strumpor och skavde. Annat som tillverkades hemma var: Träskedar, tallrikar, slevar, ringjärn, kistor, skrin, sängar, stövlar, kängor, knäppaskar, slaktetavla, stukebräda, klappetavla och saker för att använda i skogen, för jordbruket och till boskapen.

Om arbetet när jag var ung

Tröskningen på hösten brukade vara fram mot jul. Efter nyår var det skogen, som tiden i anspråk. Famnved och bränsle skulle huggas. Timmer skulle helst huggas i februari månad. Jag högg i skogen från mitt femtonde år i sex vintrar tills jag skulle in i "exercisen". Det var Kalle och Anders och jag som högg tillsammans. Vi arbetade då som skogshuggare och började redan omkring 1 oktober och fortsatte hela vintrarna. Vi arbetade åt disponenten i Sättra. Vi fick hela tiden betalt med 12 öre stocken. Vi fick inte såga av trädet förrän Henning Öberg, som var sågare hade mätt av trädet. Han räknade också stockarna.

Det kunde vara rätt så mysigt i skogen också att sitta vid middagsbrasan och värma de blöta läderstövlarna och höra Per – Otto berätta. Per – Otto var chaufför åt disponenten i Sättra. Han talade om att det var roligt att köra bil, men var ibland rädd att A – Forden skulle välta när vägen var som sämst. När vägen var nysladdad kan jag komma upp i fyrtio kilometer i timman sa han, men det blev strax att sakta ned, då det var trettio grindar på "stora" vägen mellan Rök och Mjölby. En A – Ford blev också min första bil.

Vid skogsarbetet råkade en gång ett träd hänga sig vid fällningen i en frötall. Frötallen vågade vi inte ta ned utan lov. När sådant hände brukade Kalle säga, Nå han får hänga tills i morgon så får vi se om inte vår Herre tagit nern mä storm".

Ja Kalle var 10 år äldre än jag så han fick bestämma. "Vi slår på ett trä från sidan mä, sa Kalle, men den hängde på samma sätt. Vi fortsatte att slå emot flera träd. "Vi slå på så han går av" sa Kalle. Trät böjde sig, men satt fast. När vi fällt cirka 20 träd, så fanns det inga mer som räckte dit. Det först fastnade trädet satt nu stadigare än när vi fällde på första. Det var stöttat från alla håll. "Nämän Kalle, va ska vi göra nu", sa jag. "Ja tar yxan", sa Kalle", och går in och ser om det finns nån lucka att stå i när träden faller". Han gick in och började hugga på frötallen. Han hade inte behövt hugga många hugg förrän allt brakade ned. Det var precis lagom att Kalle hann till stället där han först räknat ut att ingen stamm skulle komma att träffa honom.

Om kvinnors hårda villkor

När ett par makar köpt en gård och kanske fått två – tre barn blev det en väldigt jobbig tid framför allt för kvinnan. Det var ju då en väldig stark tradition att mannen inte skulle göra kvinnogöra. Till "kvinnogöra" räknades till exempel att mjölka korna, att binda säd, att räfsa hö eller på stubbåker, att röja och slå på ängarna om våren, att sköta om kycklingar och andra smådjur samt allt arbete inomhus som att sköta om barnen och sköta allt hushållsarbete. Om hon dessutom hade satt upp en väv och skulle sy kläder, eller kardade ull och spann för att sticka strumpor och tröjor, eller spann lintråd, då det säkert inte lätt att få tiden att räcka till. Ja, hon skulle sköta allt detta och det var nog nästan till hundra procent säkert att hon fick gå upp vid klockan 3 på morron. Hon fick börja med sitt arbete i lugn och ro innan barnen var vakna.

Sen fick hon göra mat i ordning till mannen som skulle ut och hugga ved, tröska eller timra hus. Sen var det dags att gå ut i ladugården och mjölka, bära vatten, utfodra djuren, mocka gödsel och ta hand om mjölken. Sen skulle hon in och klä barnen och laga mat åt dem och åt sig själv. Skulle hon inte ysta ost eller kärna smör så blev det kanske efter detta lite tid för att väva. Snart var det dock middagsdags och att gå till ladugården igen. Framåt kvällen var det samma omsorger med mat, mjölkning och barnens skötsel igen. Sen var det att bära in ved och vatten och en stor del av tiden var det ju att trava i snön. Vid källan, där spillvattnet fruset och att hugga bort isen i källorna när vattnet sjunkit var ofta en ren livsfara. Att ta vatten från ladugårdskällan gick oftast inte. Att elda varmt tog också sin tid. Åskan skulle bort först och att tända var inte så lätt alla gånger. Skulle det sedan bli bak, så måste hon gå och hämta famnved, lång granved, ett stort fång att elda bakugnen varm med. Hon måste även ha annat bränsle att elda bredvid med. Och det var inte bara att raka ut glöden från bakugnen utan det skulle vara nytt tallris att sopa rent med varje gång.

På kvällen var det bäddning och disk, men det var inte färdigt med det, utan när de andra

lagt sig var det dags för lappning och lagning av byxor och strumpor med mera för att sedan hängas upp vid spisen så att det var rent och helt nästa morron. Oj, vilken arbetsdag men det är nog inte allt som är nämnt.

När jag var barn var det inte bara för husmor att sätta på kokarn och äta vetebröd till kaffet. Det var brist på det mesta. När jag kom till Stenseryd hade Klara Lundström i brist på papper klippt sönder "Amerikabrev" och klistrat i taket för att inte sågspån skulle ramla ned. I breven kunde man läsa "om du kommer hit får du äta så mycke vetebröd du vill". "Tänk vilket underbart land" tänkte man.

Det var "mora" som ensam fick ha bekymmer om vad för supersmat d.v.s. (supa = flytande mat till bröd) som skulle finnas för mellanmål. Det blev oftast, vaslevälling, vetevälling, välling av lingon, krusbär, blåbär, nypon eller något annat.

En pingstafton för länge sedan

Idag var det pingstafton och vi fick gå upp lite tidigare än vanligt. mamma skulle skura golvet och då var det bäst att hålla sig undan om man ville vara sams med mamma. Hon hade medan vi ännu sov varit ute och hämtat enris. Hon hade hackat det. Sedan tog hon och stoppade i ny halm i madrasserna. Efteråt tog hon och strödde det hackade enriset på golvet. O vad det luktade gått. Vi la oss tidigt på kvällen i de höga bäddarna, men inte för att sova precis. På morron (pingstdagen) fick vi nya röd - och vitrandiga kläder, som mamma sytt av tyg, som hon förut vävt. Jaa, kläderna var så fina så när vi fick dem på oss gick vi mest och tittade på sig själv. Längre fram färgade hon om dem blå och de fick bli vardagskläder. Vi barn ville gå ut, men vi fick vänta för pappa skulle läsa ur Martin Luthers postilla först. Han höll på en hel timma och jag minns att solen sken in och jag tyckte det dröjde så väldigt länge innan pappa sa amen.

Den nya tiden bryter fram

Den nya tiden bryter fram, som solen efter ett åskregn. Vi stod några personer vid ett tröskverk och pratade. Tänk vad det har gått framåt på några årtionde. Maskinen - det fina nya tröskverket - som mejar av säden, binder och tröskar som skördar och skiljer halm, bynke och säd åt. Nu kan de väl inte komma längre än - då sa Olle Holmberg. "De kan la inte göra så brödet kommer direkt i alla fall". Det dröjde dock inte så länge förrän de flesta fina tröskverk, stora moderna tingestar gick med dem andra sakerna på antik - auktionen. 1857 fick vi järnvägen. 1867 kom cykeln till Sverige. 1891 kom bilen. 1903 fanns det flygplan som gick i 50 km/tim. och drygt en generation senare 1947 flög man genom "ljudvallen" över 1000 km/tim. 1961 flög man till månen tur och retur. Radion har kommit, telefon sedan och senare TV och video.

Slutkommentar

Den vise Salomon han sa, "gå till myran du late och lär". Han lärde och myran var lärare. Det gällde bara det praktiska. Och det gällde bara dem båda. När det gäller myrans förstånd så är det en obegränsad vetenskap, där alla kan tävla om att komma längst. Jag har varit här i Österkäl i Ångermanland, när jag skrivit detta om hur det var förr, som jag nu minns det. Min kommentar är att det är inte politik utan vetenskap, som byggt upp välståndet i Sverige. Jag har stått på bron över Nästra - älven och sett dessa väldiga vattenmassor rusa fram i fallen mot havet. Å tänk, utan vatten finns det inte en gnista av liv på vår jord. Vattnet kommer från de skyhöga bergen och forsar ned i de djupa dalarna i ständigt kretslopp. Det är rätt intressant.

Av vetenskapens väldiga "flöden" kan vi inte ha nytta av allt, men var så säker den kommer allt mäktigare år från år.

Skrivet i nådens år 1986. Senvinter i norrland av
Anton Carlsson Stenseryd